

Чернігівський державний педагогічний університет
імені Т.Г.Шевченка

Кафедра українознавства
і політології

До 60-річчя визволення України
від фашистських загарбників

**Вища школа:
проблеми, пошуки, тенденції**

**Матеріали
науково-методичного
семінару**

Випуск шостий

Чернігів
2004

УКРАЇНА У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

В результаті другої світової війни на міжнародній арені сталися кардинальні зміни, що в свою чергу позначилися на всьому наступному розвитку світових подій. Країни фашистського блоку зазнали повної поразки. Політична вага та авторитет країн антигітлерівської коаліції різко зросли, насамперед США та СРСР. Жодне важливе питання миру та міжнародної безпеки не розв'язувалося без участі цих країн. Українська РСР як складова Радянського Союзу брала найактивнішу участь.

Втім вихід УРСР на світову арену як одного з учасників міжнародних відносин відбувався у складних зовнішніх умовах. З одного боку, український народ відіграв велику роль у справі розгрому фашистської Німеччини, чим завоював широкі визнання міжнародної громадськості. Упродовж майже трьох років українська територія була ареною жорстоких кровопролитних битв, а її населення зазнало значних втрат і великих страждань. На всіх фронтах Великої Вітчизняної війни українці плін-о-плін мужньо боролися проти фашистів. Так близько 2,5 млн. українців було нагороджено званням Героя Радянського Союзу. Під час окупації на українських землях діяло понад 46 великих партизанських з'єднань, сотні партизанських загонів, груп, знищено близько 5 тис. ешелонів з військами та танками, 1566 танків, бронемашин, 211 літаків, 485 тис. гітлерівських солдат і офіцерів. Тому Українська республіка як одна з учасниць антигітлерівської коаліції, зайняла видне місце на міжнародній арені, беручи активну участь у розв'язанні важливих післявоєнних міжнародних проблем, чим зробила вагомий внесок у загальну справу зміцнення миру та безпеки у означений період. З іншого боку, так зване "українське питання" весь час з'являлося на порядку денному зарубіжних держав у контексті боротьби ОУН-УПА на західноукраїнських землях, що в свою чергу не могло не турбувати міжнародну спільноту та підштовхнуло країни антигітлерівської коаліції більш ретельніше звернути увагу на Україну.

Якими ж були кроки поступового входження України у міжнародне співтовариство? Ще під час другої світової війни керівництво СРСР

вирішило питання щодо необхідності посилити свою зовнішньодипломатичну діяльність шляхом безпосередньої участі в ній союзних республік. 28 січня – 1 лютого 1944 р. відбулась X сесія Верховної Ради СРСР, яка прийняла Закон "Про надання союзним республікам повноважень у галузі зовнішніх зносин та про перетворення у зв'язку з цим Народного Комісаріату закордонних справ із загальносоюзного в союзно-республіканський Народний Комісаріат". 5 лютого 1944 р. дане питання було розглянуто на Політбюро ЦК КП(б) України. 14 березня 1944 р. Верховна Рада УРСР прийняла Закон "Про утворення Народного комісаріату закордонних справ УРСР".

У зв'язку з структурними змінами було створено понад 10 відділів, серед яких один мав займатися сусідніми державами – Польщею, Румунією, інший - США, Великобританією, що в свою чергу повинно було розширити та закріпити міжнародні зв'язки між країнами з різними суспільними устроями. Помітною подією після закінчення другої світової війни стало створення у 1945 р. Організації Об'єднаних Націй. Організуючи дану структуру, народи світу поклали на неї великі надії, вони сподівалися, що ООН зможе відвернути загрозу нових спустошених війн і забезпечити мирне життя наступним поколінням. Вступ до такої поважної організації для України став важливим кроком вперед у справі міжнародного співробітництва.

10 січня 1946 р. у Лондоні відкрилась перша сесія Генеральної Асамблеї ООН. Через два дні УРСР обрали разом з іншими 17 країнами членами Економічної і Соціальної ради строком на один рік. В перші роки існування ООН делегація взяла найактивнішу участь у її роботі. Українські дипломати внесли чимало пропозицій до Статуту ООН, до проекту резолюції про створення Комісії щодо біженців і переселенців, переміщених осіб, представництва неурядових організацій в Економічній та Соціальній Раді ООН. Так, в опублікованих документах зазначено понад 10 поправок і пропозицій, більшість з яких стосувалася тексту Статуту ООН, зроблених українською стороною.

Формування нової структури міжнародних організацій спричинило появу численних спеціалізованих органів і агенств ООН. Україна, що активно включилась у сферу міжнародного життя, обиралася, прислужувалася до них або ставала однією з їх засновниць. Так, у 1946 р. Україна стала членом кількох спеціалізованих органів Економічної і Соціальної ради ООН: Статистичної комісії, Комісії з прав людини, Комітету по проведенню заходів щодо консультації з неурядовими

електростанції, 408 силових трансформатори, 48 насосів і компресорів, а також устаткування і матеріали для газопостачання, понад 10 тис. т кольорових металів. 30 червня діяльність ЮНРРА в УРСР завершилась. На 1 квітня 1948 р. було завезено товарів на суму 189,3 млн. доларів США проти 250 млн.

Отже, віддаючи належне поставкам ЮНРРА Україні, доводиться констатувати все ж таки малий обсяг допомоги, загальному перерахунку 2 долари 83 центи на одну людину, що значно нижче середньоамериканського. Характеризуючи діяльність ЮНРРА, також потрібно відмітити певні недоліки: багато товарів американських промислових компаній не відповідали вимогам встановленого стандарту, значна кількість машин була пошкоджена та потребувала капітального ремонту. Загалом допомога ЮНРРА була мізерною, порівняно з величезною шкодою, якої завдала війна Україні, але пропри все діяльність даної організації – яскравий приклад міжнародної солідарності і співробітництва народів антигітлерівської коаліції.

Потрібно також відмітити на цьому етапі допомогу прогресивних організацій української діаспори США та Канади: товариство канадських українців (ТОУК) – зібрало за роки війни 500 тис. доларів, ліга американських українців (ЛАУ) – 250 тис. доларів; міжнародна організація допомоги борцям революції (МОДР) – одяг та взуття для дитячих будинків та будинків інвалідів Вітчизняної війни; федерація російських канадців (ФРК) – устаткування та інструменти для колгоспних кузень України, медичний інструментарій, американський комітет "The Russian War Relief" – одяг та взуття.

Не залишились осторонь масового руху допомоги країни Латинської Америки, передусім Парагваю, Уругваю, Аргентини. З закінченням другої світової війни Україна як член ООН не стояла осторонь багатьох міжнародних питань: німецького, дунайського, взаємовідносин з прикордонними країнами. Для країн антигітлерівської коаліції у післявоєнний період головним була підготовка мирного договору з Німеччиною. У зв'язку з даною проблемою Україна розробила ряд питань щодо договору з Німеччиною, суть яких полягала в наступному: демілітаризація Німеччини, ліквідація військових організацій, покарання воєнних злочинців. Крім того, уряд України вважав, що Німеччина повинна бути демократичною, єдиною з самоврядуванням земель. Отже, Україна хотіла бачити в майбутній Німеччині партнера у вирішенні важливих міжнародних питань.

Також важливим міжнародним проблемним було рішення про створення вільної зони – підбачення певної угоди про вільний судноплавство на кордоні з найбільшою річкою Європи – Дунаєм. Контракт угоди, у підсумку якого встановили режим судноплавства приймаючи Україна.

Дунайська вода вперше дозволила Україні можливість розширювати та зміцнювати взаємозв'язок безпечної відносини насамперед з придунайськими країнами, а також з країнами Балканського та Середнього Сходу. Крім того, її притоки як придунайського басейну впливали історично, економічно, етнічні проблеми Дунайського басейну входять знову територія України і Молдови (45 тис. км²). Довжина кордону України по Дунаю від Чорного моря до річки на півночі Рени становить понад 160 км. Кордон проходить по найбільшому гирлі Дунаю – Кілійському, довжиною 111 км.

Отже, результатом плідної діяльності стало проведення у 1944 р. в Белграді конференції з визначеного питання за участю придунайських країн – СРСР, УРСР, Румунії, Болгарії, Чехословаччини, Косово, Угорщини, а також країн антигітлерівської коаліції – США, Великої Британії, Франції, Австрії. 16 серпня 1948 р. в приміщенні Великого залу Колумбівського народного університету в Белграді відбулася церемонія підписання нової конвенції про режим судноплавства на Дунаї. Від УРСР її підписав заступник Голови Ради Міністрів УРСР А. Барановський.

Попри негативне відношення США та Великої Британії, зважаючи було розроблено в найкоротші строки та підписано. Основні статті цього документу, а саме мирного договору, підкреслювали, що навіація по Дунаю має бути вільною і відкритою для промадани усіх держав на основі рівності. Крім затвердженого основного тексту Конвенції, було підписано додаток про те, що Австрія увійде до складу Дунайської комісії після врегулювання з нею питання про мирний Договір, а також спеціальної протокол, де констатувалась втрата членості Дунайської комісії 1931 р.

Президія Верховної Ради УРСР ратифікувала Конвенцію про режим судноплавства на Дунаї 16 лютого 1949 р. Втім, упродовж 40-50-х рр. у СРСР погіршилися відносини з Югославією. З часом це привело до позбавлення України права мати в Дунайській комісії свого представника. Відновлено це право було лише у 1992 р. Отже, Дунайська конференція 1948 р. була важливим етапом у боротьбі народів Центральної та Південно-Східної Європи за збереження та зміцнення свого суверенітету і національної незалежності.

Серйозною проблемою для України були взаємозв'язки з

прикордонними країнами. Після закінчення війни становище на західних кордонах УРСР докорінно змінилося. Замість так званого ворожого "санітарного кордону" простяглися території дружніх держав – Польщі, Чехословаччини, Угорщини, Румунії. У післявоєнний час виникло багато різних питань, що стосувалися СРСР та УРСР, з одного боку та країн народної демократії – з другого. Всі вони розв'язувалися з урахуванням взаємних інтересів.

Чільне місце посідали питання територіальні. Їх позитивне остаточне розв'язання усувало потенціальну причину різних непорозумінь. Одне з таких спірних – польське питання. Ще в 1945 на Ялтинській та Потсдамській конференціях завдяки наполегливості Радянського Союзу було вирішено, що Польща одержить свої споконвічні землі на заході. У березні 1946 р. у Варшаві працювала радянсько-польська Комісія по демаркації державного кордону між СРСР і Польщею, внаслідок якої було остаточно розв'язане питання про радянсько-польський кордон та взагалі про західні землі України.

Велике значення для встановлення добросусідських відносин між СРСР і Чехословаччиною мав перехід Закарпаття до Радянської держави. Ще у листопаді 1944 р. на I з'їзді народних комітетів Закарпатської України було вирішено воз'єднатися з Радянською Україною. У червні 1945 р. в Москві було укладено дружню угоду про включення Закарпатської України до складу УРСР. Територіальне питання було врегульовано також і ще одним безпосереднім сусідом України – Румунією. 28 червня 1946 р. підписано мирний договір, за яким відновлювалися державні кордони з Румунією; до України приєднали Бессарабію та Північну Буковину.

Таким чином, після другої світової війни внаслідок укладання різних міжнародних угод і дружніх переговорів з сусідніми країнами Україна встановила на заході географічно та етнічно виправдані кордони. У післявоєнні роки громадські організації України теж брали активну участь у створенні і діяльності багатьох міжнародних організацій, що захищали справу миру, прогресу та дружби народів. У жовтні - листопаді 1945 р. українська делегація приймала участь у Всесвітній конференції демократичної молоді, що відбулася в Лондоні. У листопаді - грудні 1945 р. делегати від УРСР активно працювали в секціях Міжнародного жіночого конгресу, а в грудні 1946 р. відкрився перший слов'янський конгрес (м. Белград), українські вчені – славісти дали високу оцінку цій важливій події в житті слов'янських народів. Згуртував рідні прихильників

